

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

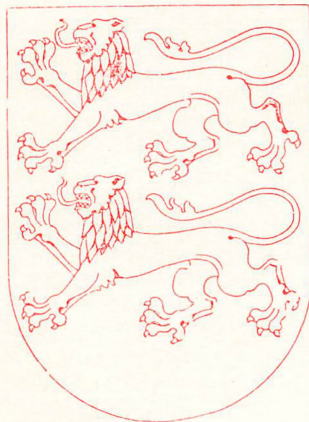
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

G. K. Brøndsted: *Agnete og Havmanden*
Olav Christensen: *Nogle sagn fra Nordslesvig*
Glimt fra svundne tider

Sønderjydsk månedsskrifts ekspedition: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev.
Viceskoleinspektør Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

NR. 12

1. DECEMBER 1953

29. ÅRG

Agnete og Havmanden eller en Allegori?

Studie over et sydslesvigsk Kirkerelief

Af G. K. Brøndsted.

I det nordøstlige Hjørne af den ydre Korvæg paa Ulsnæs Kirke i Sydangel er der anbragt en 47 cm høj graa Granitblok, der i varierende Bredde af 38 og 30 cm fører to Relieffer med henh. mod Øst-siden et nøgent menneskeligt Væsen i Frontalstilling, men dog i tydelig Skridtbevægelse mod Siden (Syd), og mod Nord en langhaaret kvindelig Figur, der i voldsom Bagoverbøjning ved en Drejning af Overkroppen præsenterer denne næsten frontalt med Ansigtet vendt mod Tilskueren og det nedadhængende Haar omtrent i Berøring med Skohælene. En nærmere Undersøgelse viser, at kun Underkroppen — fra Navlen og næsten til Hælene — er beklædt, idet hun er iført et riflet, fodsidt Skørt; Armene holdes udstrakte langs Hovedet med

fremadvendte Haandflader og er stærkt forkortede, idet Fingerspidserne kun lige naar forbi Issen. Ansigtet er maskeagtigt stift med stærkt buede Bryn og globale Øjne, totalt udtryksløst. Det lange Haar berører Fodstykket og kendetegner i Forbindelse med Dragten og den spæde Legemsbygning Skikkelsen som *virgo gracilis*, den slanke Kvinde. Hun udfylder saa at sige hele Blokkens mod Nord synlige Del, der er lidt smallere end den tilsvarende Østside, og fremkaldte ved første Øjekast uvilkaarligt Billede af en livløs, druknet Kvinde.

Østfigurens Køn er vanskeligere at bestemme, idet dens højre Haand holdes dækkende hen foran Underlivet. Det mandhaftigt virkende Ansigt med de kantede Former og hvasse Blik har paa Kvindevis langt, af Pladshensyn kun til den ene Side — Skikkelsens højre — udflagrende Haar. Højre Ben skridter som nævnt ud mod Siden i kraftig Profil, venstre ender i kløftet Fiskehale og omklamres af venstre Haand. Førsteindtryk, men inspireret af Kvindefiguren: et mandligt Væsen, der efter fuldbragt Udaad tager Fod i Haand og iler bort med truende Miner i den Retning højre Fod og Flyvemanke betegner.

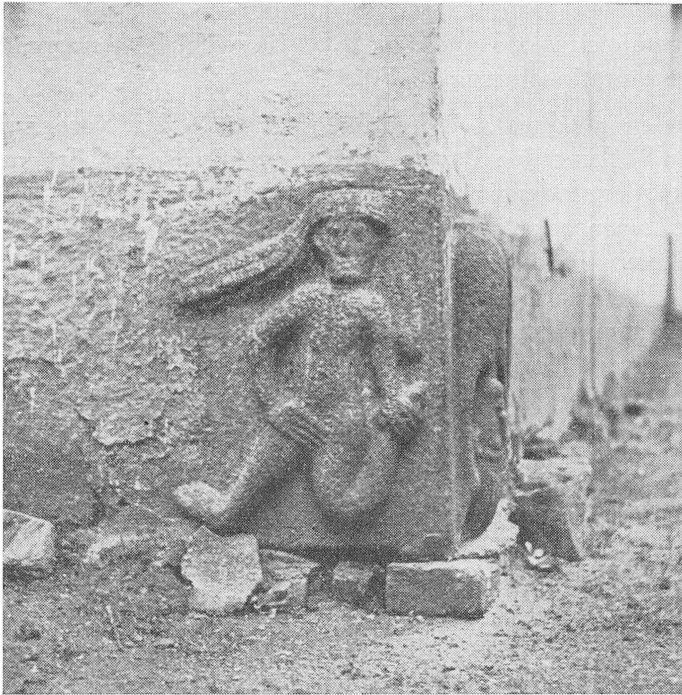
Hvis Indtrykket holder Stik — og hvem vilde ikke gerne finde et uforgængeligt Minde om en af vore mest yndede Folkeviser mejslt i Sten paa Foden af en af vore ældgamle danske Landsbykirker? — skulde Dateringen af Agnetevisen rykkes betydeligt tilbage i Tiden, faktisk helt hen mod Visernes første Oprindelse. Skønt dette, literært set, ikke er en indre Umulighed — en moderne dansk Litteraturhistoriker gør opmærksom paa, at Visen i Følge sit Grundmotiv: Mennesket værgeløst i grumme Naturvæseners Vold, og sin oprindelig tragiske Udgang med Agnetes Død, maa rykkes langt tilbage for den Affattelsestid Steenstrup især paa Grund af det manglende Omkvæd gav den — er det dog betænkelig tidligt maalt med den Tilblivelsestid Arkæologerne, efter Sammenligning med Kirkens andre Stenrelieffer og deres Indordning under et større europæisk Perspektiv, nemlig Midten af det 12. Aarhundrede, vil tilskrive Reliefblokken. Lad os da se lidt nærmere paa deres Bevisførelse.

I Traps statistisk topografiske Beskrivelse af Slesvig, fremkommen i Aaret 1864, omtales flere af Kirkens Skulpturer kortelig og med følgende Tilføjelse: ogsaa paa Chorets Hjørner findes gamle Stensulpturer, uidentivl af allegorisk Betydning.

I sit Værk Sydslesvigs Historie I, Side 428, har la Cour aftrykt Reliefferne uden Kommentar.

I Jydske Granitportaler, 1948, følger Mackeprang Dr. Hertha Høcks i Kunstmusæets Aarsskrift 1915 fremsatte og senere udførligt under-

byggede Teori, at Østfiguren er en Sirene og den sammenfoldede Kvinde en Gøglerske eller Danserinde, muligvis Herodes' Datter Salome, der danser ved sin Faders Gæstebud, et yndet Motiv for Kirkekunsten. Sirenens Funktion i Kunsten er at friste Manden til Sanselighed, og »rent symbolsk«, fortsætter Mackeprang, kan Herodes' skønne Datter godt sidestilles med en Sirene, »saavist som begge forleder Mennesket til Udyd«.

I et større Perspektiv indfører de to Relieffer sig i Følge Hertha Høcks meget grundige Redegørelse i en Afhandling fra 1933—34 i Nordelbingen (Dyreskulpturen i det 12. Aarhundrede i Slesvig-Holsten) som et Led i den fra lombardisk Kirkekunst over Domkirkerne i Speyer og Mainz til de omtrent samtidig — omkring 1134 — opførte Domkirker i Ribe og Lund importerede Ornamentteknik, der ogsaa tilkendegiver sig paa Gotland og i den noget vanskeligere daterbare Slesvig Domkirke med samt dennes Oplandskirker, først og fremmest Kirkerne i Ulsnæs, Munkbrarup og Øster-Starup, de to første i Angel, den sidste i Koldingegnen.

Løverne omkring Sydportalen i Ulsnæskirken har umiskendeligt nært Slægtskab dels med de paa Nordsiden af Slesvig Domkirke indmurede, stærkt stiliserede Fabeldyr og dels med den paa Dom-

kirkens Sydside indmurede Løve og ikke mindst dens Kontrapart, der nu findes anbragt paa den mod Havesiden vendende Ydermur af den lige overfor beliggende ældgamle Bygning (nu Stadsarkitektens) — ialt 6 Dyr. Til Kredsen af de to sidstnævnte Løverelieffer, der udmærker sig ved en mere levende og naturlig Holdning, slutter sig den i Foden paa Michaeliskirken indmurede Løve, der stammer fra den gamle danske Rundkirke, St. Mikkelskirke, der brød sammen under Restaurationsforsøg i 1870.

Ved hele sin tekniske Udførelse og specielt ved Nordskulpturens, Agnetes (?) forvredne Bevægelse, som genfindes paa det kæmpende Menneske, der støder sit Sværd i Gabet paa Løven Øst for Kirkedøren i Ulsnæs, og maaske ogsaa i Østrelieffets, Havmandens (?) karakteristiske Knæbøjning, der kan skimtes hos Manden med Hovedet halvt inde i Flaben paa Dyret i Arkitektgaarden, maa vore to Skulpturer indordnes som udgaaede af samme Værksted og sandsynligvis fra samme Mesters Haand som disse med Ribe- og Lundskulpturerne samtidige Værker, altsaa fra tidlige romansk Kirkekunst med Ahner via Tyskland og Lombardiet helt ned i Apulien.

Hvad taler da til Fordel for en allegorisk Udtydning? Først og fremmest Dateringen, der hviler paa Overensstemmelse med Stenreliefferne, baade de i Ulsnæs Kirke indmurede, hvoriblandt et Sydtympanon med Træk, der minder stærkt om tilsvarende Scene med Kains og Abels Ofring paa Portalen i Hablinbo Kirke paa Gotland fra første Halvdel af 12. Aarhundrede, og med Kredsen af samtidige Løveskulpturer fra Ribe og Skaane, der maa placeres indenfor samme Periode, en Tid der er rig paa allegoriske Fremstillinger. Dernæst den paastaaede Motivlighed med det lille i Ulsnæs sydlige Kirkemur anbragte Relief af to hinanden omfavnende Mennesker, Mand og Kvinde, symboliserende luxuria eller Vellysten, altsaa en Fristelse af samme Art som Sirenen og Danserinden. Flere Enkeltræk, der gaar igen i Gotikkens Kalkmalerier, kan støtte denne Tydning, hvis vigtigste Bevis maa være den tidlige Datering. For den paastaaede Sirenes Vedkomme kan der henvises til en Loftsdekoration i Helligaandsklostret i Aalborg med to spillende Havfruer, »christelig forvendte«, anbragt over Hovedet paa den tronende Himmelkonge.

Endvidere har Lem Kirke i Salling en mandlig Sirene med Livbælte og Skipperhat; Underkroppen løber ud i to velformede Fiskehaler — et fra den romanske Stilperiode nedarvet Symbol paa luxuria — der symmetrisk som to Aarer er rejst med een paa hver Side af Manden, der griber om dem som for at fremvise dem. Den er i Selskab med Løve, Grif og Kentaur og røber herved sin klassiske

Oprindelse. I Vigersted Kirke ved Ringsted endelig, hvis Kalkmalerier tilhører Perioden sen Gotik (c. 1480), ses i Sidefeltet til højre for Kristus og Haandværkerne og modsvarende en med sine Dagerter legende Gøgler tilvenstre, en tydeligt som Kvinde afbildet Sirene med nøgent Bryst og langt, til begge Sider udsvævende Haar. Hun har ligesom Ulsnæsbilledet Bevægelse mod højre, med højre Arm bøjet i Hovedets Retning. De udsvungne Ben, der er karakteristiske for disse Figurer, genfindes paa et Relief, som er indmuret over Vaabenhuset i Øster Starup Kirke, samt paa et Havfruerelief paa Døbefonten i Store Andst. Begge disse Figurer presser Hænderne ind mod Livet og minder derved om Ulsnæsrelieffet. Dettets venstre Haand griber om det opsvungne Ben paa samme Maade som den skæggede Mands paa venstre Side af Ø. Staruprelieffet og som den nøgne Mands under Løven paa Stadsarkitektens Hus i Slesvig (Hertha Høck).

Kan disse hedensk klassiske Motiver nu tilpasses nationalt? Vi gemmer det svage Punkt, Dateringen, og prøver paa at besvare dette Spørgsmaal. I videre Forstand staar det allerede fast gennem Kr. Nyrops og Fr. Becketts Undersøgelser, at profan Kunst tidligt har faaet Indpas i Kirkekunsten. Et vigtigt Eksempel skal her omtales. Paa Triumfbuens Underside i Herstedvester Kirke ved Ballerup var der blandt fem Freskomedailoner fra det 15. Aarhundrede en morsom Illustration til den fra det gamle Indien stammende Fortælling om Aristoteles og Hetæren, der efter Aftale med Alexander narrer den gamle Filosof, der har ærgret Alexander med sine Formaninger, til at lægge sig paa alle fire og agere Ridedyr for hende. I franske Kirker er Motivet ofte gengivet, og der eksisterer en rig Litteratur derom. Det genfindes i et Metalrelief paa Kristoffer den Andens Grav i Sorø, fra samme Tid. Den katolske Kirke var meget tolerant mod den Slags Verdsligheder, naar blot Dogmerne ikke antastedes.

Ogsaa mere nationalt prægede Fremstillinger kendes; de har Værdi som Strømvisere, selv om ogsaa de er yngre end vort Relief. Foruden Holger Danskes Kamp med Burman og Herved Ulfs med Trolden, begge i Floda Kirke i Sødermanland i Sverrig, findes sammesteds St. Eriks Sørejse til de hedenske Finner, der er anført af en vederstyggelig Trold, og i vor egen Vallensbæk Kirke ved Glostrup St. Olavs (udslettet paa Befaling af Københavns Magistrat), hvor Skibets Fart søges hindret af en Havfrue, der holder Roret i Vinkel, samt af en Trold, der klamrer sig til Forstavnen. Alle Billeder fra Slutningen af det 15. Aarhundrede.

Fra ældre Tid er adskillige jydsk Kirker forsynet med hedenske Reminiscenser i Form af Hagekors, Triskeler og Hammertegn. Her

er et ældgammelt nationalt Islæt, og for saa vidt er der ikke noget langt Spring fra en mer eller mindre mandlig Sirene til en dansk Havmand. Men — hic Rhodus, hic salta!

Under den 11 aarige Johannes Ewalds Skolegang i Slesvig By boede han hos Rektor Licht, »en Cimbrer . . . men lige Kærlighed til Dansk og Tysk, til Sagaer, Saxo . . . nordiske Antikviteter og de klassiske Autorer« (Vilh. Andersen). Han kan hos ham have hørt Agnetevisen i dens slesvigske (og oprindelig) Form, hvor Havmanden er en ond Trolde og drukner Agnete. Hans egen Vise om liden Gunver er en tro Gengivelse af den indvandrede (for den rigt varierede danske Vise er vel den yngrel!) tysk-slaviske hvad Pigens sørgelige Endeligt angaar, medens de mange andre danske Varianter, lige fraset de bornholmske, samstemmigt forgylder Havmanden og lader Læseren i Tvivl om Agnetes Retskaffenhed. Det eneste Minde om hans hedenske Ekstraktion er Verset:

Den Havmand ind i Kirken tren,
Alle de smaa Billeder de vendte sig omkring —

der tillige er et haandfast Bevis paa Visens Alder, idet det findes optaget fra Agnetevisen i Visen om Nøkkens Svig, der alene efter sit Æmne: Naturvæsnetts Grumhed maa høre til de ældste Trylleviser. Ogsaa denne Vise, der egentlig er en forkortet Agnetevis og ender med Pigens Død, er indvandret sydfra, og vi ledes saaledes ad Omveje til et Kernepunkt — kan de tysk-vendiske Agneteviser tidfæstes?

Den tyske Dansevise kan. Dans og Sang af Kvinder er skildret (paa Latin) i en Roman Ruodlieb fra 1035; i Versform er endvidere overleveret en enkelt Strofe, omsat fra Nedertysk til Latin, af en Ballade, lokaliseret til Kirkegaarden i Landsbyen Kölbigh an der Wipper i Anhalt, hvor nogle unge Mennesker er forsamlede Julenat 1020 under Anførsel af Gerlef for at danse under Gudstjenesten. Præstens Datter Ava hentes ud ved Hjælp af to navngivne Lokkeduer, og Dansen gaar lystigt ledet af Bovo, indtil Præsten kommer til Syne, skammer dem ud og paakalder Kirkens Skytshelgen Magnus, der straffer Parret ved at de maa danse uafsladelig til næste Juleaften. Verset lyder:

Equitabat Bovo per silvam frondosam,
Ducebat sibi Merschwinden formosam.
Quid stamus? Cur non imus?

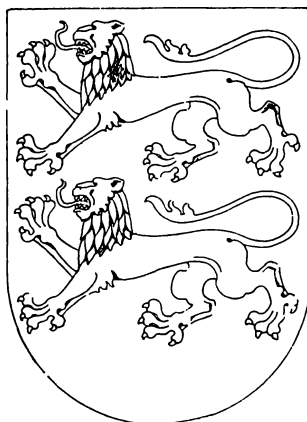
I Oversættelse:

Bovo red gennem den løvrige Skov,
han førte med sig den skønne Mersvind.
Hvorfor bliver vi staaende? Hvorfor gaar vi ikke?

Mersvind er Lokkeduen. Har vi ikke i denne gamle Vise Ingrediens-

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

29. årgang

1953

INDHOLD:

Almindelig historie

B.:	Günderoth-hospitalet i Løgumkloster og dets stifter	*117—120
G. K. Brøndsted:	Agnete og Havmanden	161—169
Olaf Christensen:	Nødpengesedler	94
Chr.:	Fra Haderslevs ældste bøderegister	152—154
	Kristian den Fjerdes redningsmænd	*126
	Medgift fra en bondegård 1730	*127
	Fra kosakvinteren	*127
	Et brev fra 1814	*128
	Abild degne	*128
	En lærekontrakt fra 1825	159
	Forbud mod julestuer	171
	Rangskatter	171
	Fra Svenskekrigen	172
H. V. G.:	Præstestrød i Åbenrå 1726	157
	Sognefogeder og sandemænd i Felsted under oprøret	157
	Sognefogedskiftet i Løjt 1867	158
	Navnet Sønderjylland i 1864	158
	En kaperisag fra den store nordiske krig	159
	Nogle anmeldelser om forprang	143—144
	De kirkelige tilstande i Felsted under pastor Mørk Hansen	144
	Nationalistiske udskejelser i Åbenrå 1848	144
	Pastor Mühlensteth og negerkvinden	172
H. V. Gregersen:	Et par hjemmetyske røster i anledning af stændervalget i 1860	45— 47
	Hjemmetyskheden i Vilstrup sogn for hundrede år siden	57— 58
	Sognefogeder i Ubjerg mellem de slesvig- ske krige	62— 63
	Grænselandsskæbner	92— 94
Bernhard Hansen:	En smuglerhistorie fra det gamle Åbenrå	105—107
A. Larsen:	Forholdene i Rends i det 19. århundrede 1—16, 33—44	
	Rosenkranserne på Kogsbøl	72— 80
	En skatteklage fra Emmerlev sogn	107—112
M. Mackeprang:	Fra pietismens dage	103—105
Christian Maibøll:	Hørup sogns tab i treårskrigen	64
	Et ukendt digt af Jens Baggesen	155—157

<i>Asger Nyholm:</i>	En tildragelse 1849	*123—126
<i>Niels Nicolaisen:</i>	På flugt fra Frankrig	113—120
<i>Peter A. Petersen:</i>	Oplevelser på vesterhavsværne i 1864	49— 56
	Som fange i Torgau	69— 71
<i>J. Raben:</i>	Gammelt fra Kegnæs	59— 61
	Sct. vitusgilder på Als	101—103
	En soldats optegnelser fra 1864	123—125
<i>L. Schubert:</i>	Hallig Hoge	132—137
<i>Hans Thysen:</i>	Udskiftningen i Åved	121—122

Personalhistorie

<i>W. Christiansen:</i>	Guldmakeren Erik Lange	*120—123
<i>Chr. Damm:</i>	En vestslesviger kommer til Norge	137—143
<i>Jens Holdt:</i>	En optantskæbne	81— 92
<i>Carl Langholz:</i>	Søren Kierkegaards slægtninge i Sønder- jylland	17— 27
<i>August I. Schmidt:</i>	Niels Tøxen og hans søn	*113—117

Litteratur

<i>H. Lausten-Thomsen:</i>	Sønderjydske skuespil	97—100
----------------------------	------------------------------	--------

Folklore

<i>Olav Christensen:</i>	Forvarsel	48
	Nogle sagn fra Nordslesvig	170—171
<i>Jørgen Petersen:</i>	Folkeminder fra Skrydstrup	126—128
<i>J. Raben:</i>	Spøgeri og anden overtro (Als)	27—29, 47—48

Naturforhold

<i>Lennart Edelberg:</i>	Appenholt — en fortidsskov i det sønder- jydske vadehav	65— 68
--------------------------	---	--------

Dagens historie

<i>Chr.:</i>	Folketingsvalgene 1953	145—148
	Den tyske stemmeprocent i grænseområdet	148—149
	Købstædernes danske og tyske valgtal ...	150
	Partiernes størrelse i de sønderjydske købstæder	151
<i>Chr. Stenz:</i>	Valget i Sydslesvig 6. sept. 1953	129—131
	En tilføjelse side 151.	
	Fortegnelse over dagbladsartikler 1952 ...	30— 32

Da august- og septemberheftet har fået samme side-
numre (113—128) må de artikler, der er mærket med *
søges under den sidste paginering.

STEDFORTEGNELSE

(Samtlige sønderjydske byer og sogne er nævnt under oversigten over valgene i 1953
(side 145–151) og findes ikke anført i den nedenauførte fortegnelse)

A

Åbenrå 94, 105, 118, 128, 143, 157
Årslev 82
Åved 121
Åbild 127, 128
Agerskov 94, 171
Agtrup 130
Arnæs 130
Augustenborg 156
Aventoft 130

B

Ballum 65, 113, 127
Bedsted 19 ff., 118, 143
Birkelev 73, 121
Bjolderup 172
Bolderslev 82
Brebæk 130
Brede 81, 100, 116
Bredsted 130
Brøns 82
Burkal 98
Bylderup 116

D

Daler 92
Dravedskov 86
Dybbøl 123
Døstrup 90

E

Emmerlev 72, 107 ff.
Ellund 115

F

Felsted 144, 157
Flensborg 93, 96, 119, 129, 137

G

Gånsager 121
Gallehus 49
Garding 130
Guderup 156

H

Haderslev 48, 82, 92, 95, 115, 119,
152
Hajstrup (T. a.) 128
Hammelev 154
Harreslev 130
Havnbjerg 28, 156
Hellevad 86
Himmark 102
Hjerndrup 104
Hjerpsted 52, 66, 73, 159
Hjordkær 93
Høge 132
Hostrup (T. a.) 127, 171
Hoptrup 57
Hundslev 123
Husum 129
Hynding 21, 45
Høgsbro 78, 83
Højer 86
Hørnum 130
Hørup 64

I

Isted 130

J

Jaruplund 130
Jyndevad 43

K

Kegnæs 59 ff.
 Ketting 27, 48, 52, 156
 Kliplev 93
 Kogsbøl 72 ff., 107
 Kolsnap 84
 Kolstrup 144
 Kværn 130

L

Lambjerg 64
 Langballe 130
 Langbjerg 2
 Lavensby 28
 Lindholm 137
 List 130
 Lovrup 116
 Lysholm 156
 Læk 130
 Løgumkloster 130
 Løjt 158

M

Magstrup 154
 Medelby 130
 Mintebjerg 64
 Moltrup 93

N

Nibøl 130
 Nordborg 156
 Nordstrand 130
 Notmark 29
 Nustrup 114

O

Oland 52

R

Ravsted 45 ff.
 Rends 1 ff., 33 ff., 81
 Ris 93
 Roager 82
 Rødding 113
 Rørkær 128

S

Sebbelev 29, 47
 Sild 52 ff.
 Skast 127
 Skovlund 130
 Skærbæk 113, 172
 Skrydstrup 126
 Slesvig 96, 129
 Solvig 120
 Spandet 117
 Stollig 158
 Store Vi 130
 Sverdrup 73
 Sæd 62
 Sønder Brarup 52, 130
 Sønder Løgum 127
 Sørup 130

T

Terp 24
 Tinglev 119
 Tofflund 117, 170
 Toldsted 128
 Tombøl 157
 Trøjborg 81, 120
 Tyrstrup 105
 Tønder 24, 49, 84, 90, 100, 123,
 127, 144
 Tørning 84. 126

U

Ubjerg 62 ff., 82, 127
 Uldal 126
 Ulnæs 161 ff.

V

Vanderup 115, 130
 Vester Gammelby 159
 Vesterland 130
 Vilstrup 57 ff.
 Vodder 121

Ø

Øster Løgum

serne til Nøkkens Svig, Forløberen for Agnetevisen? Dansen i Landsbyen (som i den vendiske Vise), den listige Frier og Ulykken!

Maaske. I hvert Fald en Datering af en tysk Volkslied med et beslægtet Indhold.

Dersom, omend gennem et Naaleøje, Havmanden kan slippe ind paa sin Plads og akcepteres af Kronologien, gaar Resten lettere. Allegorien viger da for mere realistiske Motiver, og dette kan ydermere understøttes ved et lignende Forhold tilstede ved et af Kirkens andre Relieffer, som Sognepræsten i Ulsnæs, Pastor Vedal, venligst har gjort mig opmærksom paa. Det tidligere omtalte Billede i Kirkens Sydmur af et omslynget Par, der iklædt lange og ærbare Gevandter viser tydelig Glæde ved Omfavnelsen, behøver ikke at være et Symbol (*luxuria*), men kan være levende Mennesker, der genser hinanden efter længere Tids Adskillelse. I Analogi med en tilsvarende Dobbeltfigur i en Kirke i Baden (Pforzheim) kan det forestille Joakim og Anna, Jomfru Marias Forældre. Den katolske Mariadyrkelse — sml. Dogmerne om *immaculata conceptio* og *assumptio Mariæ* — fik ikke alene Næring fra hedenske Kulter (Isis, *Magna Mater*), men især fra det apokryfe Jakobsevangelium, der har spillet en stor Rolle for Middelalderens Kunstnere. Det beretter, at den hovedrige Joakim maatte

døje Forsmædelse fra en Israelit for sin Barnløshed. I sin Sorg derover og med Tanken paa Abraham, der i sin høje Alder bønørtes af Gud og fik Sønnen Isak, vandrede Joakim ud i Ørkenen, hvor han opholdt sig fastende i 40 Døgn. Men Gud forbarmede sig, og en Engel aabenbarede sig omsider for hans Hustru, der netop hengav sig til Klager og ved Synet af en Rede med Unger i et Laurbærtræ følte sin egen Nød og Barnløshed des haardere. Englen lover hende et Barn, og Anna vil vie det som Offergave til guddommelig Tjeneste. I det samme meldes Bud om Joakims Komme, han har ogsaa faaet Trøst fra en Engel og ved, at Lykken venter ham. Hans Hustru løber ham i Møde, kaster sig om hans Hals og udbryder i Lovprisninger. Det er dette Øjeblik, som Kunstneren har fastholdt og, saavidt Sten tillader, har foreviget i det aldrende Pars glade Udtryk.

Det smukke lille Relief har nogen Lighed med de fire Dobbeltfigurer paa Siderne af den berømte Døbefont i Trydes, nu nedrevne Kirke i Skaane fra Midten af det 12. Aarhundrede. Heller ikke her er nogen Symbolik iøjnefaldende, snarere rent dekorative Hensyn.

Resultatet af denne Undersøgelse bliver da, at to Fortolkninger af Ulsnæsrelieffet staar overfor hinanden, den ene stærkere kunsthistorisk underbygget med Hovedvægt paa Tidens symbolsk-allegoriske Udtryksmaade, den anden ved større Vægt paa realistisk Udførelse i Tilknytning til et literært Motiv. Indtil 7. Bind (om Angel) af Sauermanns stort anlagte Værk om Slesvig-Holstens Kunstmindesmærker foreligger, vil det næppe være muligt at naa til et sikkert Udtryk for den tyske Opfattelse, omend det er overvejende sandsynligt, at den vil samle sig om den førstnævnte Forklaring af væsentlig allegorisk Karakter. Skulde Tiden give mig Ret og tillade en saa tidlig Datering af en af Danmarks mest afholdte Folkeviser eller dog i det mindste dens tilgrundliggende folkloristiske Indhold, vil Konstateringen heraf lokaliseret til en sydslesvigsk Kirkevæg vække fornyet Interesse om den gamle Vise blandt Literaturforskerne og give selve Digtet en ny Symbolik, saasandt som Hovedpersonens Selvbesindelse og paafølgende Kamp for at være sig selv og sin Herkomst tro er et levende Billede paa Landsdelens spontane Opvaagnen, da først man fornemte de hjemlige Klokkers Klang.

*Vi gengiver nogle Vers af »Agnete og Havmanden«
efter Axel Olrik*

Agnete hun ganger paa Højelands Bro,
straks kom der en Havmand fra Bunden op,
— haa haa haa —

»Og hør du, Agnete, hvad jeg vil sige dig:
og vil du være Allerkæresten min?«

»Og ja, saa Mænd, det vil jeg saa,
naar du vil føre mig til Havsens Bund.«

Han stopped hendes Øre, hans stopped hendes Mund,
saa førte han hende til Havsens Bund.

Agnete hun sad ved Vuggen og sang,
da hørte hun Englands Klokker de klang.

Agnete hun ganger for den Havmand at staa:
»Og maa jeg mig udi Kirken gaa?«

»Ja, vel maa du i Kirken gaa,
naar du vil komme igen til Børnene smaa.

Men naar du kommer paa Kirkegaard,
da maa du ikke nedslaa dit favre gule Haar.«

Da hun kom paa Kirkegaard,
da slog hun ned sit favre gule Haar.

Da Præsten nævnte den høje
hun monde sig dybt nedbøje.

— — —

Især af Hensyn til de i Teksten omtalte Figurfremstillinger følger her nogle Literaturhenvisninger, ordnet i Rækkefølge efter Omtalen:

O. Friis: Den danske Literaturs Historie, I, S. 115.

Hans Brix: Nationaltidende 2. Juni 1922. Kronik om Agnete og Havmanden.

Hertha Høck: Die Tierplastik des 12. Jahrhunderts im Herzogtum Schleswig. Afhandling i Nordelbingen 1933/34, Band IX-X. Rigt illustreret.

Monica Rydbeck: Skaanes Stenmästare före 1200. Lund 1936. Figg. 225-28, 257.

W. Molsdorff: Christliche Symbolik der mittelalterliche Kunst, 1926. Nr. 847.

M. Mackeprang: Vore Landsbykirker, 1920.

Kr. Nyrop: Profan Kunst i Middelalderens Kirker, 1913.

Fr. Beckett: Danmarks Kunst I-II, 1924/26. Figg. 267 (I); 330, 413 (II).

Fr. Moth: Aristotelessagnet, 1916.

J. B. Løffler: Danmarks romanske Kirkebygninger, S. 20 ff. med Ill. af Hagekors
m. m.

Johannes Bolte: Deutsche Lieder in Dänemark, 1927. S. 185 n.

Hoffmann v. Fallersleben: Altschlesische Volkslieder, 1842.

John Meier: Balladen I-II. Einleitung. Fra Deutsche Literatur 1936.

G. K. Brøndsted: Agnete og Havmanden. Dansk Udsyn, 1926.

Nogle sagn fra Nordslesvig

Ved Olav Christensen.

I tidens løb har Sønderjydske Månedsskrift bragt en lang række sagn fra Sønderjylland og har derved ikke alene været med til at bevare disse for eftertiden, men er samtidig blevet det tidsskrift, man i dag vil ty til, såfremt man søger frem til denne folkelige kulturskat. Det vil vel derfor også være naturligt her at fremdrage nogle nordslesvigske sagn, som ikke tidligere har været fremme i månedsskriftet, men som findes trykt i »Dannevirke« 29. august 1840, således at de også kan blive indlemmet i månedsskriftets samlinger af sagn. Desværre er artiklen i »Dannevirke« anonym, så det er ikke muligt at oplyse navnet på hjemmelsmanden.

Pughøj.

Det første sagn beretter om Herrested eller Toftlund kirke; men da det tidligere har været offentliggjort i månedsskriftet¹⁾, udelades det her. Det andet fortæller, at der ikke langt vest for denne kirke ligger nogle småhuse, der kaldes Poghøj, og som har lånt navnet fra en nærliggende høj, om hvilken der fortaltes, at den havde fået sit navn efter to nisser, eller som de almindeligvis kaldtes der på egnen poger. Den ene af nisserne var fra Toftlund, medens den anden var fra Rømet. De mødtes en nat ved højen og kom straks op at slås, fordi de begge ville stjæle fra hinandens bymarker. Slagsmålet forårsagede stor ståhej ved højen; men ingen kunne forstå, hvad der var løs. Da man imidlertid næste morgen fandt nogle læs hø og korn rundt omkring højen, vidste alle nok, hvem der havde været på spil, og højen blev til minde om pogernes natlige kamp kaldt Poghøj.

Om nisserne vidste man på Toftlund-egnen at fortælle, at de var små, men overordentlig stærke. Fik man een af dem at se, var det altid som en lille dreng med rød hue på hovedet. Den mand, som havde en nisse boende i sit hus, var sikker på at have overflodighed af korn og foder og de bedste heste og kreaturer; men han måtte til gengæld også hver dag sætte et fad grød med meget smør ud i loen eller op på loftet til nissen. Fik nissen ikke sin grød, blev han vred og flyttede andet-

¹⁾ Argang 1952, side 145f.

steds hen eller tog hævn. Da en mand således en gang havde forsømt at sætte grøden ud, slog nissen straks hans bedste ko ihjel; men da manden imidlertid gjorde sin brøde god igen, fortrød nissen straks sin hævn og stjal hos en anden bonde en ko, der ganske lignede den døde, og anbragte i stedet denne hos den bestjålne, der mente at finde sin egen ko død.

Ølkonesdal.

Ved Geestrup i Agerskov sogn fandtes i en lille fordybning eller dal i heden spor af et hus og af en gammel vej. Der fortalte man, havde de første kristne i Danmark haft deres vej fra Slesvig til Ribe, hvor de første kirker i Danmark som bekendt lå. I huset havde boet en kone, som holdt værtshus for de vejfarende, og efter hende kaldes dalen endnu »Ølku'nsdal«.

(forts.)

Glimt

FRA SVUNDNE TIDER . . .

FORBUD MOD JULESTUER

I december 1735 modtog præsterne i Slogs herred fra amtmanden og provsten i Tønder en rundskrivelse, som i oversættelse lyder:

Da de ret hedenske og i høj grad forargelige såkaldte julelege, som afholdes i kroer og private hjem i julen og de efterfølgende helligdage i særdeleshed på de øvrige hellige søndage og på hverdage, og som samler både gamle og unge af begge køn om aftenen til langt ud på natten, hvor de tilbringer tiden med leg og larm og andet ugudeligt væsen, som forårsager al slags afskyelighed og synd og hidkalder Guds vrede og dom over landet, skal vi for vor embeds og samvittigheds skyld ikke lade det være upåtalte, eftersom mange trods gentagne lovforbud og offentligt påbud hvert år på fjerde lørdag i advent alligevel egenmægtig åbner port og

dør for dette for kristne så uanstændige væsen.

Alle og enhver pålægges der hermed at holde sig borte fra de såkaldte julelege og det forargelige væsen med den udtrykkelige påmindelse, at den, der tåler dette forargelige uvæsen i sit hus, må erlægge en rigsdaler til den kongelige kasse, og enhver, som overværer det, må bøde med tolv skilling.

I særdeleshed pålægges der fogderne at have et årvågent øje, så de ufortøvet giver anmeldelse, såfremt de ikke selv vil anses for delagtige.

Tønder, den 6. dec. 1735.

F. W. Holstein. J. H. Schrader.
(Hostrup præstearkiv) Chr.

RANGSKATTER

I 1746 og 1808 udkom der forordninger vedrørende rangfølgen. Der skelnedes mellem ni rangklasser med op til

tretten numre. Til 1. klasse nr. 1 hørte storkanslen, til 2. kl. nr. 2 grever, til 3. kl. nr. 2 friherrer, til 4. kl. nr. 4 første hofpræst og til 9. kl. nr. 11 kommercesekretærer og politiassistenter.

Der påhvilede enhver rangsperson at udrede en afgift. For 1. rangklasse udgjorde den 20 rigsdaler per kvartal, for 2. kl. 17 rigsdaler 48 skl., for 3. kl. 10 rigsdaler, for 4. kl. 6 rigsdaler, og for den 9. kl. var beløbet 1 rigsdaler 48 skl.

Fra 1. januar indføres der en ny rangfølge, der skal omfatte seks klasser.

Chr.

PASTOR MÜHLENSTETH OG »NEGERKVINDEN«

Departementschef Regensburg modtog (1853 22. 4.) et brev fra herredsfoged C. A. Kier i Tønder, hvori denne beretter om et rygte, han har hørt. Han meddeler, at han fik besøg af en tysk-sindet tøndringer, der spørger ham, om han har kendskab til pastor Mühlensteth i Bjolderup. Da han benægter dette, fortæller manden, at han netop har hørt en sørgelig historie om ham. Han har jo i sin tid været på Guineakysten, og nu i disse dage er der netop kommet en sort dame til ham med to børn. Præstefruen venter sig; hun har øjeblikkelig forladt præstegården og vil skilles fra ham.

»Jeg bemærkede«, skriver herredsfogeden, »at det forekom mig noget usandsynligt, at sådant et sort fruentimmer kunne så megen geografi, at hun kunne finde barnefaderen her i landet, men tog iøvrigt sagen fra den komiske side for at formindske hans glæde. —

Det viste sig, at for nogen tid siden kom fru Mühlensteths svigerinde, som nylig var blevet enke, som sådan naturligvis sortklædt, til præstegården med to børn for at tilbringe nogle dage hos familien. Det er næsten en af de bedste historier endnu«.

H.V.G.

FRA SVENSKEKRIGEN

Claus Slotfeld på Ullemøllen (Skærbæk sogn), som hørte ind under Løgumkloster amt, anmodede i 1657 hertugen på Gottorp om fritagelse for den årlige mølleafgift. Han henviser til, at han i den forgangne krigsvinter har lidt en uovervindelig skade. Oberst Daniel, som har ligget i Ribe, har i seks måneder holdt en salvegarde, men da denne er blevet opløst, er møllen blevet udplyndret, såvel af de kongelige som af svenskerne. Endskønt han kun har formalingsret over 20½ bol, så har han altid afleveret de fastsatte 25 ørtug mel. Men nu beder han om fritagelse for denne afleveringspligt i det kommende år.

(Matthiessens samlinger RA) Chr.

Historisk Samfund for Sønderjylland har af arvingerne efter Otto Fr. Arends fået overdraget et antal eksemplarer af

Gejstligheden i Slesvig og Holsten.

Fra reformationen til 1864, 3 bd. (900 sider).

Værket indeholder en fortegnelse over samtlige præster i de enkelte kald og oplysninger om deres slægtsforhold.

Værket udbydes nu til fordeling blandt medlemmerne i den rækkefølge, hvori bestilling indgår til kassereren adjunkt Fanø, Frilandsvej 21, Tønder. Prisen er 3 kr. plus porto.

Julegaveidé

Historisk Samfund for Sønderjylland minder om sine publikationer

Fremhæves kan:

Nordslesvig — 7 radioforedrag

udkom 1952.

Pris for medlemmer: 3,00 kr., — i boglade: 4,50 kr.
En interessant redegørelse for udviklingen efter 1920 (politisk, økonomisk etc.) og en nydelig bog, som ikke mindst ungdommen vil have varig glæde og udbytte af at eje. — Restoplæg ca. 100.

Nordslesvigs åndelige genforening

Pris for medlemmer: 6,00 kr., — bogladepris: 10,00 kr.
En række vægtige bidrag til belysning af den åndelige udvikling i Nordslesvig efter 1920.

Otto Fr. Arnds:

Gejstligheden i Slesvig og Holsten

Fra Reformationen til 1864 — 3 bind.

Medlemspris: 3,00 kr. plus porto.

For den specielt interesserede et uundværligt værk.

Se iøvrigt Historisk Samfunds publikationslister. —
Medlemmerne rekvirerer værkerne hos adjunkt Fanø,
Frilandsvej 11, Tønder — telefon 881.

Graasten Bank A/S
Kontortid 9--12 & 2--4
Lørdag 9--1
GRAASTEN

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 - Vinterskole.
Skoleplan sendes.

Jorgine Abildgaard. Anna Krøgh.

**Sønderjydsk
Tæppefabrik**

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

*

**Haslev
Gymnasium**

Kostskole for Drengene

Eksamensret til Mellemskole-, Real-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hen-
vendelse til

Peter Kæstel
Rektor, Haslev

Bogtryk . Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8 . Tønder . Telefon 2550*

Aktieselskabet

C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

HEJMDAL

Landsdelens Blad

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

GRAM
KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S
Vojens

Tønder Mejeri
telefon 186

Tønder Landmandsbank A/S

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns
Bylderup Bov - Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Svend Kirchheiner
aut. Installatør

Vestergade 7 . Tønder . Tlf. 45

Aksel Michelsen
Kul- og Trøelasthandel
Tønder Telefon 2530-2531

TØNDERHUS
Danskhedens nye Borg
Knud Hauvig, tlf. 22222, Tønder

Støt de sønderjydske Indsamlinger